

UDK 27-584:272-752(497.5)

37.016:272-584

37.016:502.131.1

<https://doi.org/10.53745/bs.96.1.7>

Primljeno: 17. 3. 2026.

Prihvaćeno: 29. 4. 2026.

Izvorni znanstveni članak

© 2026 Šegina, CC BY NC 4.0

Duhovnost, održivi razvoj i Katolički vjeronauk: teorijske pretpostavke i kurikularna implementacija

Spirituality, Sustainable Development, and Catholic Religious Education: Theoretical Foundations and Curricular Implementation

Tomislav Šegina¹

Sažetak

Ovaj se rad bavi odnosom duhovnosti i odgoja i obrazovanja za održivi razvoj u hrvatskom školskom sustavu, polazeći od spoznaje da je duhovnost višedimenzionalan i konceptualno složen fenomen koji u suvremenoj literaturi obuhvaća potragu za smislom, razvoj unutarnjeg života, relacijsku povezanost i etičko djelovanje. Kao teorijski okvir usvaja se antropološka duhovnost, razumljena kao univerzalna ljudska sposobnost povezivanja iskustava i oblikovanja odgovornosti prema sebi, drugima i svijetu, te se razmatra način na koji je kršćanska duhovnost njezina nadogradnja. Analiza dvaju ključnih dokumenata – *Kurikuluma međupredmetne teme Održivi razvoj* te *Kurikuluma nastavnog predmeta Katolički vjeronauk* – pokazuje da se duhovne dimenzije, bilo implicitno bilo eksplicitno, integriraju u odgojno-obrazovne ciljeve održivosti. Prvi dokument čini prostor za razvoj odgovornosti, solidarnosti, empatije i razumijevanja međuovisnosti ekosustava, dok drugi naglašava zahvalnost, savjest, nenasilje, brigu za stvoreni svijet i djelotvornu ljubav. Rezultati istraživanja upućuju na to da duhovnost u svojoj antropološkoj i kršćanskoj dimenziji može biti važan pedagoški resurs te značajno pridonijeti formiranju kompetencija potrebnih za održivu budućnost.

Ključne riječi: duhovnost, održivi razvoj, Katolički vjeronauk, odgoj i obrazovanje, obrazovni dokumenti

Abstract

The article examines the role of spirituality in education for sustainable development within the Croatian school system. It highlights spirituality as a multidimensional and

¹ Gimnazija Karlovac.

conceptually complex phenomenon encompassing meaning-making, inner growth, relational awareness, and ethical orientation. Drawing on an anthropological understanding of spirituality as a universal human capacity to integrate experience, cultivate moral sensitivity, and develop responsible relationships with oneself, others, and the world, the author positions Christian spirituality as a complementary and profound expression of these dynamics within a theological and sacramental framework. Contemporary scholarship increasingly recognises that sustainable development cannot rely solely on technical competencies or cognitive knowledge. Long-term transformative change requires intrinsic motivation, ethical discernment, empathy, and an embodied sense of interdependence, qualities closely associated with spiritual formation. Within this conceptual framework, the article presents a qualitative analysis of two key curriculum documents: the *Curriculum of the Cross-Curricular Theme Sustainable Development for Primary and Secondary Schools* and the *Curriculum of the Catholic Religious Education*. The findings indicate that the cross-curricular curriculum implicitly incorporates spiritual dimensions through its emphasis on responsibility, solidarity, compassion, care for the Earth, and the cultivation of community-oriented perspectives. These elements strongly correspond to core components of anthropological spirituality, particularly its relational and ecological dimensions. In contrast, the Catholic Religious Education curriculum contributes more explicitly to education for sustainable development by fostering gratitude, conscience formation, nonviolence, stewardship of creation, and active commitment to the common good. In doing so, it provides a robust value-based foundation for sustainable practices. Taken together, the results demonstrate that spirituality, whether anthropologically grounded or theologically articulated, constitutes an important pedagogical resource for fostering sustainable attitudes, behaviours, and competencies. The integration of spiritual dimensions within educational frameworks therefore emerges as a meaningful and necessary contribution to cultivating a more just, compassionate, and ecologically responsible future.

Key words: spirituality, sustainable development, Catholic religious education, education, curriculum documents

Uvod

Duhovnost je već dulje vrijeme tema od značajne važnosti, kako u znanstvenim krugovima tako i u svakodnevnoj komunikaciji. Zanimanje za nju u akademskoj literaturi naglo je poraslo tijekom osamdesetih i devedesetih godina 20. stoljeća (Filipović 2017, 128). Duhovnost je tradicionalno shvaćena kao usko povezana s religijom i religioznošću te se religioznost često definira kao »duhovnost povezana s religijom«. Unatoč tomu, u suvremenoj literaturi ne postoji konsenzus o definiciji duhovnosti. U pokušajima njezina određenja navode se različiti naglasci: odnos prema božanskom ili beskonačnom, odnos prema samome sebi, odnos prema prirodi te koncept transcendencije. Humanistička,

odnosno sekularna perspektiva pritom duhovnost opisuje kao fenomen koji ne mora uključivati religijske elemente, poput vjerovanja u Boga ili nadnaravno, pa se stoga polazi od pretpostavke da svi ljudi mogu biti duhovni, ali ne nužno i religiozni (Razum i Mandarić 2019, 1101). I na području odgoja i obrazovanja duhovnost postaje područje interesa stručnjaka. Odgoj i obrazovanje usmjereni na cjelovit razvoj osobe nužno uključuju uvažavanje i poticanje duhovne dimenzije učenika. Školski kontekst, kroz nastavu, izvannastavne aktivnosti i svakodnevni život škole, pruža različite mogućnosti za suočavanje s pitanjima smisla, vrijednosti i etičkih temelja djelovanja te razvijanje odgovorne prosudbe i društvene odgovornosti. Učenici se već u ranoj dobi susreću s iskustvima poput rođenja, smrti, straha, krivnje, ljubavi, sreće, neuspjeha, pravde i siromaštva, koja potiču promišljanje o životu u cjelini i otvaraju prostor za duhovni razvoj (Filipović 2017b, 134). Suvremeni oblici duhovnosti pokazuju da mladi, unatoč udaljavanju od institucionalne religioznosti, i dalje traže načine kako odgovoriti na pitanja smisla, identiteta i osobne dobrobiti. U pluralnom kulturnom okruženju razvijaju se različiti stilovi duhovnog izražavanja: od osobne i alternativne duhovnosti do onih potpuno sekularnih, što potvrđuje da je potreba za duhovnim okvirom trajna i duboko ljudska (Mandarić 2025, 23; Jurić 2015, 87-88). U posljednjem desetljeću koncept duhovnosti sve se snažnije pojavljuje i u raspravama o odgoju i obrazovanju za održivi razvoj, osobito zbog naglaska na transformativnom učenju, razvoju vrijednosti, empatije i odgovornosti kao ključnim kompetencijama za održivost (Stillwell 2021; Bederna 2021). U međunarodnom kontekstu sve je više radova koji ukazuju da tehničke i kognitivne dimenzije učenja o održivom razvoju nisu dovoljne bez unutarnje motivacije, etičke osjetljivosti i svijesti o međuovisnostima, koje upravo duhovnost može poticati (Luetz i Nunn 2023; Tatay 2021). Međutim, na hrvatskom govornom području literatura koja povezuje duhovnost i odgoj za održivi razvoj još je izrazito ograničena, a sustavne analize kurikuluma u tom području ne postoje. Cilj ovog članka² upravo je ispuniti taj nedostatak te istražiti uvažava li se i na koji način koncept duhovnosti u hrvatskom odgojno-obrazovnom sustavu u kontekstu odgoja i obrazovanja za održivi razvoj. Analiza se temelji na dvama ključnim dokumentima: *Kurikulumu međupredmetne teme Održivi razvoj za osnovne i srednje škole* i *Kurikulumu nastavnog predmeta Katolički vjeronauk za osnovne*

² Članak je nastao u sklopu projekta Duhovnost kao temelj održive budućnosti (DUHOBUD) Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Projekt se financira sredstvima Nacionalnog plana oporavka i otpornosti 2021. – 2026. (NPOO), a voditeljica projekta je prof. dr. sc. Ružica Razum.

škole i gimnazije. Potonji je posebno relevantan jer je riječ o predmetu koji po svojoj naravi eksplicitno njeguje duhovnu dimenziju učenika pa je važno ispitati na koji se način njegov kurikulum bavi temama solidarnosti, odgovornosti prema stvorenom svijetu i ekološkom etikom. Usporedno razmatranje tih dvaju kurikula omogućit će uvid u perspektive i mogućnosti integracije duhovnosti kao važne sastavnice cjelovitog odgoja za održivi razvoj u hrvatskim školama.

1. Koncepti duhovnosti

U suvremenoj znanstvenoj literaturi ne postoji jedinstvena ni općeprihvaćena definicija duhovnosti, što odražava njezinu konceptualnu složenost i višeznačnost. Različiti autori i istraživačka područja pristupaju pojmu iz različitih perspektiva te razvijaju više konkurentnih koncepata i modela, od religijskih do antropoloških (Newman 2004, 105-107; Filipović 2017, 128-133; Razum i Mandarić 2019, 1101; Sena i dr. 2021, 1-7; Reisinger 2025, 122-124). Zbog toga se duhovnost u današnjim raspravama promatra kao dinamičan i pluralan konstrukt, unutar kojeg se isprepliću brojni teorijski okviri i podjele.

U filozofiji možemo razlikovati ontološku, etičku i funkcionalnu definiciju duhovnosti. Ontološka definicija duhovnosti polazi od pretpostavke da duhovnost ima utemeljenje u samoj naravi stvarnosti te je razumije kao odnos čovjeka prema ultimativnoj stvarnosti, Bogu ili transcendenciji, pri čemu se duhovnost shvaća kao temeljna dimenzija ljudskog bića neovisna o njezinim psihološkim ili društvenim učincima. Etička definicija duhovnosti određuje je kroz oblikovanje moralnog karaktera i razvoj vrlina te naglašava da je duhovnost put prema dobrom i ispravnom življenju koji se očituje u suosjećanju, pravednosti, odgovornosti i moralnom sazrijevanju. Funkcionalna definicija duhovnosti usmjerena je na njezine učinke pa je opisuje prema tome što ona čini, primjerice kao izvor smisla, povezanosti, psihološke otpornosti i dobrobiti, pri čemu je težište na praktičnim i empirijski mjerljivim rezultatima duhovnih praksa (Reisinger 2025, 122-124).

U zdravstvenom kontekstu duhovnost se razumije kao dinamičan, intrinzičan i višedimenzionalan aspekt ljudskog bića koji obuhvaća iskustvo povezanosti s transcendencijom, drugim ljudima, prirodom i vlastitim unutarnjim životom te potragu za smislom i svrhom, osobito u trenutcima bolesti i životnih kriza. Ona uključuje međudjelovanje vjerovanja i vrijednosti, emocionalnih doživljaja nade, mira i unutarnje snage te praktičnih ponašanja i rituala koji izražavaju najdublje osobne orijentacije. U takvom razumijevanju duhovnost postaje izvor dobrobiti, otpornosti i učinkovitijeg suočavanja s bolešću, ali i

prostor osobnog razvoja i oblikovanja vrijednosti koji pomaže pacijentu da razumije patnju, donosi odluke i uskladi proces liječenja s vlastitim doživljajem smisla (Sena i dr. 2021, 1-7).

Duhovnost se u psihologiji prikazuje kao složeno i osobno iskustvo koje se u praksi javlja kroz nekoliko povezanih obilježja. Ljudi je najprije opisuju apstraktno i teško riječima, što upućuje na to da mnogi duhovni doživljaji nadilaze precizno pojmovno izražavanje. Pri objašnjavanju duhovnosti često se poseže za religijskim rječnikom, pa i onda kada osoba tvrdi da svoju duhovnost ne povezuje s religijom. Duhovnost može biti središte identiteta ili tek jedva primjetan dio života, ovisno o pojedincu. Mnogi je doživljavaju kroz snažne ili izvanredne trenutke koji ostavljaju dubok emocionalni trag i oblikuju njihov osjećaj smisla. Usto se shvaća kao povezanost s drugima, prirodom ili nekom višom stvarnošću, zbog čega je izrazito relacijska. U religijskim okruženjima često se izražava kroz djelovanje poput molitve, sudjelovanja u obredima ili pomaganja, što pokazuje da je duhovnost istodobno iskustvena i ponašajna dimenzija ljudskog života (Peck i dr. 2025, 9-12).

U pedagoškom kontekstu duhovnost se razumijeva kao unutarnja dimenzija ljudskog razvoja koja se očituje u načinu bivanja, osobnoj usmjerenosti i odnosu prema vrijednostima koje pojedinac smatra važnima ili svetima. Duhovnost je pritom kvaliteta unutarnjeg života, u kojoj osoba nastoji živjeti u skladu s onim što doživljava kao duhovno nadahnuće, kroz meditaciju, molitvu, promišljanje ili etičko djelovanje. Shvaća se kao stanje bivanja, za razliku od religije, koja se ponajprije očituje kroz vidljivo djelovanje i ritualnu praksu. Kao takva, duhovnost je osobna, refleksivna i promjenjiva; raste i mijenja se kroz iskustva, odnose i procese samorazumijevanja. U obrazovnom radu predstavlja područje u kojem se oblikuju smisao, vrijednosti i identitet, bez nužne povezanosti s formalnim religijskim institucijama (Newman 2004, 105-107).

Iz sociološke perspektive duhovnost se može promatrati kao način na koji pojedinci i skupine stvaraju i tumače različite »svjetove« kroz odnos vlastite svijesti i društvene stvarnosti.

U tom se okviru duhovnost shvaća kao dinamičan proces u kojem unutarnja iskustva, vrijednosti i obrasci opažanja sudjeluju u oblikovanju društvenih značenja i međuljudskih odnosa. Društvo i pojedinac pojavljuju se kao međusobno povezani mikrokozmosi i makrokozmosi, pri čemu razina unutarnje usklađenosti ili nesklada utječe na to hoće li se stvarati podređujući ili osnažujući odnosi. Duhovnost uključuje i prakticiranje unutarnje transformacije, što mijenja način na koji ljudi percipiraju sebe, druge i širi društveni poredak (Nežić Glavica 2022, 723). Konačno, takvo razumijevanje duhovnosti otvara

prostor za oslobađajuće i kreativno preoblikovanje društvene stvarnosti, jer naglašava mogućnost svjesnog, rezonantnog i manje konfliktnog djelovanja u zajednici (Saito 2024, 104-114).

U teološkom diskursu danas je prihvaćeno razlikovanje i povezivanje filozofsko-antropološkog i teološkog poimanja duhovnosti. Prvo polazi od čovjeka kao bića koje prirodno traga za smislom, dobrotom i istinom te se oblikuje kroz odnose prema sebi, drugima i svijetu. Takva duhovnost naglašava sposobnost nadilaženja površnosti i izgradnju unutarnje koherentnosti života. Teološko poimanje nadovezuje se na te dinamizme, ali ih tumači kao put prema Bogu, gdje se duhovni život ostvaruje kroz nasljedovanje Krista i djelovanje Duha Svetoga. Tu je duhovnost shvaćena kao preobrazba cijele osobe, koja se odvija u konkretnim životnim situacijama i odnosima. Suvremeno teološko promišljanje sve snažnije naglašava da duhovnost ne može ostati zatvorena u privatnoj ili isključivo unutarnjoj sferi, nego se očituje kao angažiran odnos prema svijetu, povijesti i društvu. U tom se okviru duhovni život razumije kao dinamična stvarnost koja povezuje iskustvo vjere s konkretnim djelovanjem i preobrazbom života u suvremenim okolnostima (Mamić 2003, 779-783, 789-792). Kršćanska se duhovnost, vjerno načelu utjelovljenja, ne ostvaruje izvan konkretnih životnih i kulturnih okolnosti, nego se upravo u njima razvija kao životna praksa koja povezuje vjeru, povijest i odgovorno djelovanje u svijetu (Parlov 2025, 519-523). Duhovnost pritom djeluje kao integracijska točka cjelokupnog života, iz koje se oblikuju osobni izbori, međuljudski odnosi, profesionalni i društveni angažman, a autentični duhovni rast pretpostavlja povezivanje kontemplacije i djelovanja kao nerazdvojivih dimenzija (Podgorelec 2024, 591-594). Oba pristupa u konačnici se ne isključuju, nego nadopunjuju: antropološki pridonosi univerzalnosti i dijaloškoj otvorenosti, dok teološki daje orijentir i dubinu koja ljudsku potragu usmjerava prema punini. Tako se oblikuje cjelovit pogled u kojem je duhovnost i općeljudska težnja i odgovor vjere, uvijek utjelovljena u življenoj ljubavi, odgovornosti i traženju dobra (Filipović 2017, 128-133). Kako se promišljanje o duhovnosti produbljuje, sve je jasnije da se suvremeni pristupi ne mogu zaustaviti samo na razlikovanju između općeljudske i teološke dimenzije, nego trebaju uvažiti i konkretne odgojne i pedagoške posljedice takvog razumijevanja. U praksi se pokazuje da mnogi ljudi, osobito mladi, posjeduju snažna duhovna iskustva, ali ne nužno i religijske obrasce koji bi ih strukturirali ili imenovali. To otvara prostor za shvaćanje duhovnosti kao urođene sposobnosti čovjeka da se pita o smislu, da se suočava s vlastitom ranjivošću i da traži cjelovitost života. U tom pogledu, duhovni rast nije nešto što se događa izdvojeno od svakodnevice, nego se razvija kroz unutarnju osjetljivost, moralno

prosudivanje, promatranje stvarnosti i sposobnost čuđenja. Teološki pogled takvu dimenziju prepoznaje kao dragocjen početak koji, ako se njeguje, može postati put prema dubljem otvaranju onome što čovjeka nadilazi. U odgojnom kontekstu to znači da se duhovnost ne prenosi kao zahtjev, nego se omogućuje kao prostor učenja: kroz pitanja, iskustva, susrete i slobodu da se razvije osobna svijest o dobru, smislu i odgovornosti. Tako se antropološki i teološki pristup ponovno susreću: prvi prepoznaje klice duhovnog života u ljudskoj prirodi, a drugi im daje dubinu, smjer i mogućnost da sazriju u punu duhovnu stvarnost (Razum 2018, 845-852). Takvo razumijevanje duhovnosti i odgoja u skladu je sa suvremenim crkvenim promišljanjem, koje obrazovanje vidi kao čin nade i odgovornosti prema budućnosti čovjeka i zajednice, a ne kao puki tehnički prijenos znanja ili oblik funkcionalne obuke (Leone XIV. DNMS 2025, 3.2., 4.1.).

2. Doprinos duhovnosti odgoju i obrazovanju za održivi razvoj

Održivi razvoj najčešće se definira kao normativni i interdisciplinarni okvir koji istodobno nastoji očuvati ekološku cjelovitost, promicati društvenu pravednost i podržati gospodarsku vitalnost unutar granica planetarnih kapaciteta, pri čemu se prirodno i društveno ne promatraju kao odvojene cjeline, nego kao nerazdvojivo povezane dimenzije jedinstvene socioekološke stvarnosti (Tatay 2021, 106-107). Takav pristup implicira da su politike usmjerene na siromaštvo, nejednakosti i degradaciju okoliša učinkovite tek kada su integrirane i kada prepoznaju uzajamno uvjetovanje društvenih i biogeofizičkih procesa, umjesto da se oslanjaju na linearna i sektorska rješenja (Tatay 2021, 110-111). U raspravi se sve snažnije ističe potreba pomaka od uske paradigme rasta prema kvaliteti života, otpornosti i dobrobiti zajednica, uz naglasak na promjeni kulturalnih obrazaca potrošnje i proizvodnje te na institucionalnim aranžmanima koji podržavaju dugoročno zajedničko dobro (Luetz i Nunn 2023, 4-7). U tom se kontekstu dodatno naglašava da obrazovanje gubi svoju humanizirajuću snagu kada se svede na mjerljivu učinkovitost i prilagodbu sustavima, dok svoju puninu ostvaruje tek kada stavlja osobu, njezino dostojanstvo i etičku odgovornost u samo središte odgojnog procesa (Leone XIV. DNMS 2025, 4.1-4.3.). Pritom se održivi razvoj ne iscrpljuje tehničkim rješenjima, nego zahtijeva transformaciju vrijednosti i ponašanja na razinama pojedinaca i institucija, kao i usvajanje perspektive međugeneracijske odgovornosti koja povezuje današnje odluke s budućim posljedicama u ljudskim i neljudskim zajednicama (Jukić i dr. 2021, 379-381; Filipović 2017a, 41-44; Küppers i Schalenberg 2016, 239). Time se formira koncept koji objedinjuje znanstveno utemeljeno razumijevanje granica

i kompleksnosti s etičkom orijentacijom prema pravednoj tranziciji i trajnom očuvanju uvjeta života.

U tom se okviru ekološki odgoj ističe kao važno područje koje potiče promjene svakodnevnih obrazaca ponašanja, poput smanjenja uporabe plastike i papira, racionalnije potrošnje vode, odvajanja otpada, odgovornog planiranja hrane kako bi se izbjeglo rasipanje, iskazivanja brige za druga živa bića, korištenja javnog prijevoza te gašenja nepotrebno uključenih svjetala (Migles i dr. 2024, 69). Ta vrsta odgoja pomaže da razvijamo i ekološku svijest, tj. Zemlju dijelimo sa svim bićima i da nam svima prijeti mogućnost ekološke smrti (Morin 2001, 77, 83; Grisogono 2023, 189-196). Obrazovanje za održivi razvoj usmjereno je na razvoj kompetencija koje omogućuju razumijevanje kompleksnih međuovisnosti, anticipaciju mogućih budućnosti te odgovorno i suradničko djelovanje u uvjetima neizvjesnosti. U didaktičkim modelima ističu se sustavno i kritičko mišljenje, sposobnost uokvirivanja problema i donošenja odluka na temelju vrijednosno promišljenih kriterija, kao i povezivanje znanja s praksom u realnim kontekstima (Bederna 2021, 64-66). Najdublje promjene postižu se kada se održivost ne tretira kao izdvojena tema, nego kao načelo koje prožima kurikulum, pedagoške metode, evaluaciju i kulturu institucije, uključujući partnerstva s dionicima u lokalnoj zajednici. U tom se smislu iskustveno i projektno učenje, servisno učenje i transdisciplinarne aktivnosti pokazuju učinkovitima jer polaznike postavljaju u uloge aktivnih sudionika koji premošćuju jaz između znanja i djelovanja, testiraju rješenja u praksi i reflektiraju društvene učinke svojih odluka (Stillwell 2021, 56-58). Empirijski nalazi upućuju da takvi pristupi potiču trajna proodrživa ponašanja, izgrađuju identitet graditelja promjene i povećavaju spremnost na kolektivno djelovanje, dok istodobno njeguju kompetencije za suočavanje s kompromisima i etičkim dilemama inherentnima prijelazu prema pravednijim i otpornijim sustavima (Jukić i dr. 2021, 382-386; Kraner 2023, 1016-1018).

Duhovnost pruža vrijednosne orijentire, motivacijsku dubinu i narativne okvire koji pomažu prevesti znanje u djelovanje te održivost smjestiti u šire horizonte smisla i zajedničkog dobra. Analize pokazuju da religijske i duhovne tradicije nude resurse proročke kritike pretjerane potrošnje, potiču umjerenost, solidarnost i skrbništvo nad stvorenim te time nadopunjuju znanstvene i ekonomske pristupe koji sami često ne osiguravaju trajnu promjenu ponašanja (Tatay 2021, 110-112). U pedagoškom smislu, uključivanje duhovnih dimenzija pridonosi razvoju intrinzične motivacije, etičke odgovornosti i doživljaja povezanosti svih oblika života, što su važni prediktori dugotrajnog usvajanja proodrživih navika u obrazovnim i širim društvenim zajednicama (Luetz i

Nunn 2023, 10-11). Pritom koncept duhovnog kapitala nudi koristan analitički i pedagoški instrument za povezivanje osobnih vrlina, građanske odgovornosti i zajedničkog dobra, stvarajući poticajno okruženje za transformativno učenje i kolektivno djelovanje bez zamjene znanstvenih sadržaja, nego njihovim utemeljenjem u širim etičkim i kulturalnim motivacijama (Oommen i Muralivallabhan 2025, 3-5). Na taj se način duhovnost pojavljuje kao saveznik odgojno-obrazovnim praksama koje teže kulturi odgovornosti, nade i trajne brige za zajednički dom (Vodičar 2024, 894).

3. Metodologija istraživanja

Ovo poglavlje donosi opis istraživačkih metodologija kojima će se provesti istraživanje dvaju kurikula: *Kurikuluma međupredmetne teme Održivi razvoj za osnovne i srednje škole* i *Kurikuluma nastavnog predmeta Katolički vjeronauk za osnovne škole i gimnazije*.

3.1. Metodologija istraživanja Kurikuluma međupredmetne teme Održivi razvoj za osnovne i srednje škole

Polazeći od uvida iz prvog poglavlja, u ovom poglavlju usvajamo antropološko shvaćanje duhovnosti kao polaznu, univerzalnu dimenziju ljudskog iskustva, zajedničku svim učenicima neovisno o religijskoj pripadnosti. Na toj osnovi duhovnost razumijemo kao temeljnu sposobnost traganja za smislom, povezanošću, vrijednostima i integracijom života, dok se religiozna (konfesionalna) duhovnost ne postavlja kao suprotnost, nego kao nadopuna i produbljenje antropološke dimenzije u okvirima određene tradicije. Takvo pozicioniranje omogućuje da razvijemo neutralne, inkluzivne i interdisciplinarno primjenjive kriterije za analizu kurikuluma. U skladu s time, kriteriji će biti usmjereni na praćenje elemenata koji potiču unutarnji život, smisao, etičko promišljanje, povezanost s drugima i svijetom te prostor za transcendenciju kao općeljudski uvid. Alexander i McLaughlin identificirali su pet međusobno povezanih sastavnica antropološke duhovnosti te time ponudili operacionalizirane elemente koji omogućuju njezinu primjenu u pedagoškoj i kurikulnoj analizi. Riječ je o traganju za značenjem, njegovanju unutarnjeg života, propitivanju duhovnih očitovanja, odnosu s prirodom i ljudima te izgradnji povezanosti i zajedništva (Alexander i McLaughlin 2003). Na temelju tih pet sastavnica izrađena su istraživačka pitanja pomoću kojih će se provesti kvalitativna analiza i interpretacija svakog od šest poglavlja *Kurikuluma međupredmetne teme Održivi razvoj za osnovne*

i srednje škole. Istraživačka pitanja su: 1) traganje za značenjem: potiče li dokument traženje smisla i povezivanje iskustava?; 2) njegovanje unutarnjeg života: uključuje li dokument elemente samorefleksije i emocionalnog uvida?; 3) propitivanje duhovnih očitovanja: omogućuje li dokument istraživanje fenomena koji nadilaze materijalno (analiza umjetnosti, simbolike, životnih prijelaza, pitanja transcendencije)?; 4) odnos s prirodom i ljudima: potiče li dokument razvoj empatije, solidarnosti i ekološke svijesti?; 5) izgradnja povezanosti i zajedništva: doprinosi li dokument izgradnji osjećaja pripadnosti i socijalnih vještina?

Glavni cilj ovog istraživanja je ustanoviti u kojoj mjeri i na koji način *Kurikulum međupredmetne teme Održivi razvoj za osnovne i srednje škole* integrira duhovnost u proces odgoja i obrazovanja za održivi razvoj.

3.2. Metodologija istraživanja Kurikuluma nastavnog predmeta Katolički vjeronauk za osnovne škole i gimnazije

U ovom kurikulumu u poglavlju *Povezanost s drugim predmetima i međupredmetnim temama* izričito se spominje povezanost Katoličkog vjeronauka s međupredmetnom temom *Održivi razvoj*.

»Otkrivajući Boga Stvoritelja koji čovjeka uzima za sustvaratelja u odgovornom promišljanju i stjecanju spoznaja o uzrocima i posljedicama ljudskoga utjecaja na prirodu, uočava se velika povezanost s međupredmetnom temom *Održivi razvoj*. Očekivanja *Održivoga razvoja* osobito se ostvaruju kroz ishode Katoličkoga vjeronauka u kojima se naglasak stavlja na odgovorno ponašanje prema stvorenom svijetu (ekologija) i konkretnije postupke čuvanja okoliša, razvijanje solidarnosti, zahvalnost i poštivanje tradicije blagdana i slavlja« (Ministarstvo znanosti i obrazovanja 2019 b, 164-165).

Na temelju teksta iz kurikula izrađena su istraživačka pitanja pomoću kojih će se kvalitativno analizirati i interpretirati glavni odgojno-obrazovni ishodi iz kurikulskog poglavlja *Odgojno-obrazovni ishodi, sadržaji i razine usvojenosti po razredima i domenama*.

Istraživačka pitanja su: 1) Stavlja li se u ishodu naglasak na odgovorno ponašanje prema stvorenom svijetu (ekologija) i konkretne postupke čuvanja okoliša?; 2) Potiče li ishod razvijanje solidarnosti?; 3) Potiče li ishod razvijanje zahvalnosti?; 4) Uključuje li ishod poštivanje tradicije blagdana i slavlja?

Glavni cilj ovog istraživanja je ustanoviti sadržaj li *Kurikulum nastavnog predmeta Katolički vjeronauk za osnovne škole i gimnazije* ishode koji pridonose

ostvarivanju međupredmetne teme Održivi razvoj te na koji način doprinose duhovnoj komponenti odgoja i obrazovanja za održivi razvoj.

4. Kurikulum međupredmetne teme Održivi razvoj za osnovne i srednje škole

Kurikulum međupredmetne teme Održivi razvoj za osnovne i srednje škole službeno je odobrilo Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske 22. siječnja 2019. godine (Ministarstvo znanosti i obrazovanja 2019a, 2). Dokument predstavlja temeljni nacionalni okvir za sustavno razvijanje kompetencija održivosti putem triju integriranih domena – Povezanosti, Djelovanja i Dobrobiti – koje obuhvaćaju ekološke, socijalne i etičke dimenzije održivog razvoja, te je strukturiran kroz ciljeve, domene, odgojno-obrazovna očekivanja i smjernice za poučavanje i vrednovanje. U nastavku poglavlja provest će se kvalitativna analiza svakog poglavlja dokumenta, pri čemu će se sadržaj interpretirati kroz pet sastavnica antropološke duhovnosti prema Alexanderu i McLaughlinu.

4.1. Svrha i opis međupredmetne teme

Poglavlje *Svrha i opis međupredmetne teme* unutar kurikulumu međupredmetne teme *Održivi razvoj* pokazuje snažnu usmjerenost prema dimenzijama antropološke duhovnosti, osobito u područjima traganja za značenjem, odnosa s prirodom i ljudima te izgradnje zajedništva. Dokument naglašava potrebu razvijanja osobnoga identiteta, razumijevanja međuovisnosti u ekosustavima i društvu te promišljanja o ulozi pojedinca u globalnom kontekstu, čime implicitno potiče traženje smisla i povezivanje iskustava (Ministarstvo znanosti i obrazovanja 2019a, 5-6). Nadalje, snažan naglasak na solidarnost, empatiju, kritičko mišljenje i osobnu odgovornost upućuje na prisutnost elemenata unutarnjeg razvoja učenika, uključujući emocionalni uvid i samorefleksiju, iako bez izravnog upućivanja na introspektivne ili kontemplativne procese (Ministarstvo znanosti i obrazovanja 2019a, 5-7). Za razliku od toga, poglavlje ne otvara prostor za istraživanje duhovnih očitovanja koja bi nadilazila materijalno, poput simboličkih ili estetskih fenomena, životnih prijelaza ili pitanja transcendencije (Ministarstvo znanosti i obrazovanja 2019a, 5). Najsnažnije zastupljena sastavnica antropološke duhovnosti odnosi se na odnos s prirodom i ljudima: tekst sustavno ističe međuovisnost života, potrebu odgovornog postupanja prema okolišu te razvijanje solidarnosti i pravednosti, što jasno korespondira s ekološkom i relacijskom dimenzijom duhovnosti (Ministarstvo znanosti i obrazovanja 2019a, 5-6).

Konačno, afirmacija zajedništva, suradnje i pripadnosti zajednici pokazuje da poglavlje značajno pridonosi razvoju socijalne povezanosti kao ključne sastavnice antropološke duhovnosti (Ministarstvo znanosti i obrazovanja 2019a, 5).

4.2. *Odgojno-obrazovni ciljevi učenja i poučavanja*

»Odgojno-obrazovni ciljevi učenja i poučavanja međupredmetne teme Održivi razvoj jesu:

- stjecanje znanja o raznolikosti prirode i razumijevanje složenih odnosa između ljudi i okoliša, razvijanje kritičkoga mišljenja te osobne i društvene odgovornosti nužne za održivost
- promišljanje i stjecanje spoznaja o uzrocima i posljedicama ljudskoga utjecaja na prirodu koje pridonose razvoju svih oblika mišljenja, osobito kreativnoga razmišljanja i rješavanja problema
- razvijanje solidarnosti i empatije prema ljudima, odgovornosti prema svim živim bićima i okolišu te motivacije za djelovanje na dobrobit okoliša i svih ljudi
- aktivno djelovanje u školi i zajednici s ciljem prepoznavanja potreba, osmišljavanja primjerenih i inovativnih rješenja i konkretnoga doprinosa zajednici
- poticanje razmišljanja orijentiranoga prema budućnosti i razvijanje osobne odgovornosti prema budućim generacijama, što je preduvjet za stvaranje društva temeljenoga na održivome razvoju« (Ministarstvo znanosti i obrazovanja 2019a, 7).

Poglavlje *Odgojno-obrazovni ciljevi učenja i poučavanja* snažno korespondira s više dimenzija antropološke duhovnosti, ponajprije s traganjem za značenjem, razvojem unutarnjeg života, odnosom s prirodom i ljudima te izgradnjom zajedništva. Naglasak na razumijevanju složenih odnosa između ljudi i okoliša te na kritičkom mišljenju potiče učenike na povezivanje iskustava i promišljanje o vlastitoj ulozi u svijetu, čime se otvara prostor za pedagoški oblikovano traganje za značenjem (Ministarstvo znanosti i obrazovanja 2019a, 7). Razvoj empatije, solidarnosti i osobne odgovornosti upućuje na njegovanje unutarnjeg života kroz emocionalno-etičku samorefleksiju, iako bez eksplicitnih referencija na kontemplativne ili transcendentale procese. Posebno je naglašena relacijska i ekološka dimenzija antropološke duhovnosti: dokument poziva na odgovoran odnos prema svim živim bićima, na brigu za dobrobit zajednice i na aktivno sudjelovanje u rješavanju društvenih i okolišnih problema, čime produbljuje

osjećaj povezanosti s ljudima i prirodom (Ministarstvo znanosti i obrazovanja 2019a, 7). Nadalje, isticanje djelovanja u školi i zajednici te odgovornosti prema budućim generacijama jasno pridonosi razvoju zajedništva i međugeneracijske solidarnosti kao sastavnica duhovnog rasta. Jedina dimenzija koja se u ovom poglavlju ne pojavljuje jest propitivanje duhovnih očitovanja jer dokument ne otvara prostor za simboličke, umjetničke ili transcendentne sadržaje. Unatoč tomu, ukupna analiza pokazuje da se poglavlje snažno preklapa s ključnim dimenzijama antropološke duhovnosti, osobito u području etičke, relacijske i ekološke orijentacije.

4.3. Domene u organizaciji međupredmetne teme Održivi razvoj

Poglavlje *Domene u organizaciji međupredmetne teme Održivi razvoj* postavlja tri konceptualna stupa – Povezanost, Djelovanje i Dobrobit – koji zajedno oblikuju integrirani okvir za razumijevanje i praktično ostvarivanje održivosti, a ujedno se snažno podudaraju s više sastavnica antropološke duhovnosti. Domena *Povezanost* ističe međuovisnost ekosustava i ljudskih zajednica, naglašavajući razumijevanje mreže života kao temelj održivog djelovanja, čime izravno podržava dimenziju duhovnosti usmjerenu na traženje značenja kroz uočavanje povezanosti vlastitog života s prirodom i svijetom (Ministarstvo znanosti i obrazovanja 2019a, 8-9). *Djelovanje* snažno aktivira dimenziju unutarnjeg života i etičkog samopropitivanja jer učenika potiče na razvoj samopouzdanja, samopoštovanja i empatije, kao i na odgovorno djelovanje u svijetu u stalnoj promjeni, što se može tumačiti kao poticanje na samorefleksiju i svjesno djelovanje iz osobnih vrijednosti (Ministarstvo znanosti i obrazovanja 2019a, 9). Treća domena, *Dobrobit*, najjasnije odražava relacijsku i ekološku duhovnost jer postavlja dobrobit kao cilj održivog razvoja te naglašava potrebu za ravnotežom ekosustava, pravednom raspodjelom resursa i stvaranjem uvjeta za zdrav, siguran i ispunjen život pojedinaca i zajednica (Ministarstvo znanosti i obrazovanja 2019a, 10). Sve tri domene zajedno snažno pridonose razvoju zajedništva i osjećaja pripadnosti – kroz naglašavanje zajedničke odgovornosti, solidarnosti i kolektivnog djelovanja – no pritom ne dotiču dimenziju propitivanja duhovnih očitovanja u smislu transcendencije, simbolike ili rituala.

4.4. Odgojno-obrazovna očekivanja po odgojno-obrazovnim ciklusima i domenama međupredmetne teme Održivi razvoj

U poglavlju *Odgojno-obrazovna očekivanja po odgojno-obrazovnim ciklusima i domenama međupredmetne teme Održivi razvoj* razrađuju se konkretna očekivanja za

svaki ciklus i time se operativno utjelovljuju načela održivosti kroz postupnu izgradnju znanja, vještina i stavova. Sustavno usmjerenje na kritičko mišljenje, razumijevanje međuovisnosti čovjeka i okoliša te refleksivno promišljanje identiteta i društvenih odnosa otvara prostor za učenikovo traganje za značenjem jer ga potiče da povezuje osobna iskustva, vlastiti životni stil i šire društveno-ekološke procese (Ministarstvo znanosti i obrazovanja 2019a, 11-12). Naglasci na osobnoj odgovornosti, procjeni vlastitih postupaka, razvoju empatije i uvažavanju različitosti pridonose njegovanju unutarnjeg života, osobito kroz emocionalnu pismenost, etičko promišljanje i samorefleksiju, koje se kroz cikluse postupno produbljuju (Ministarstvo znanosti i obrazovanja 2019a, 14-17). Najizraženija sastavnica antropološke duhovnosti u ovom poglavlju jest odnos s prirodom i ljudima jer se kroz sve cikluse naglašava odgovorno korištenje resursa, solidarnost, empatija, razmatranje utjecaja čovjeka na okoliš, sudjelovanje u ekološkim i društvenim aktivnostima te razvoj osjećaja za pravednost i dobrobit zajednice (Ministarstvo znanosti i obrazovanja 2019a, 12-13; 17-19). Jednako snažno prisutna je i dimenzija izgradnje povezanosti i zajedništva, vidljiva u očekivanjima koja uključuju suradnju, timski rad, volontiranje, djelovanje za opće dobro i razvijanje osjećaja pripadnosti razredu, školi i zajednici, pri čemu se dobrobit shvaća kao kolektivna vrijednost, a ne individualni cilj (Ministarstvo znanosti i obrazovanja 2019a, 13; 20-21). Za razliku od toga, proptivanje duhovnih očitovanja u smislu simboličkih, transcendentnih ili estetsko-ritualnih dimenzija u ovom poglavlju nije zastupljeno.

4.5. Učenje i poučavanje međupredmetne teme

Učenje i poučavanje međupredmetne teme snažno naglašava aktivno, iskustveno i refleksivno učenje te time izravno korespondira s više sastavnica antropološke duhovnosti. Naglasak na razvijanju kritičkog mišljenja, kreativnosti, samostalnog odlučivanja i rješavanja problema potiče učenike na traganje za značenjem jer ih vodi prema dubljem razumijevanju vlastite uloge u društvu i načina na koje njihovi postupci utječu na okoliš i zajednicu (Ministarstvo znanosti i obrazovanja 2019a, 43-44). Učenička samostalnost, argumentirano iznošenje stavova, stvaranje okružja povjerenja i poticanje osobnog izražavanja pridonose njegovanju unutarnjeg života jer se razvijaju osobna odgovornost, emocionalna pismenost, otvorenost prema vlastitim i tuđim stavovima te sposobnost introspektivnog promišljanja (Ministarstvo znanosti i obrazovanja 2019a, 43-44). Iako poglavlje ne uključuje transcendentne ili simboličke elemente, prostor za propitivanje duhovnih očitovanja može se posredno

naslutiti u kreativnim metodama poput dramskih aktivnosti, likovnih prikaza ili interaktivnih metoda koje mogu otvarati simboličke slojeve značenja, iako to nije eksplicitno formulirano (Ministarstvo znanosti i obrazovanja 2019a, 44). Dimenzija odnosa s prirodom i ljudima snažno je prisutna u naglasku na odgovornosti za okoliš, empatiji, solidarnosti, suradničkom učenju te korištenju stvarnih situacija iz života kako bi učenici osjetili povezanost s ekosustavima i zajednicom (Ministarstvo znanosti i obrazovanja 2019a, 43-45). Konačno, poglavlje snažno potiče izgradnju povezanosti i zajedništva kroz grupni rad, projektnu nastavu, suradnju s lokalnom zajednicom, demokratsko odlučivanje i otvoren dijalog, čime se razvija svijest o zajedničkoj odgovornosti, pripadnosti i vrijednosti suradničkih odnosa (Ministarstvo znanosti i obrazovanja 2019a, 44-45).

4.6. Vrednovanje u međupredmetnoj temi

Poglavlje *Vrednovanje u međupredmetnoj temi* naglašava važnost promatranja učenikova razvoja kroz procese, aktivnosti i iskustva, a ne samo kroz konačne proizvode, čime se otvara prostor za više sastavnica antropološke duhovnosti. Naglasak na evaluaciji procesa učenja, integriranosti međupredmetne teme u svakodnevni školski život te praćenju učenikova angažmana u stvarnim situacijama izravno potiče traganje za značenjem jer učenik nije vrednovan samo po znanju, nego prema sposobnosti povezivanja osobnih iskustava, stavova i djelovanja s globalnim i lokalnim kontekstom održivosti (Ministarstvo znanosti i obrazovanja 2019a, 46). Ujedno, zahtjev da se vrednovanjem obuhvati učenikova samostalnost, inicijativa, odgovornost i promišljanje vlastitih postupaka snažno podupire njegovanje unutarnjeg života, s obzirom na to da učenik mora reflektirati vlastite odluke i razvijati emocionalne i etičke uvide koji proizlaze iz stvarnih situacija učenja (Ministarstvo znanosti i obrazovanja 2019a, 45-46). Iako poglavlje ne uključuje elemente simboličke ili transcendentne duhovnosti, ono snažno naglašava odnos s prirodom i ljudima jer vrednovanje obuhvaća učenikovo sudjelovanje u ekološkim, društvenim i zajedničkim aktivnostima te njegovu sposobnost prepoznati i odgovorno djelovati prema potrebama zajednice i okoliša (Ministarstvo znanosti i obrazovanja 2019a, 46). Nadalje, poticanje suradničkog rada, projekata, terenske nastave, sudjelovanja u zajednici i projektnih tjedana izravno pridonosi izgradnji povezanosti i zajedništva jer učenici u procesu vrednovanja prepoznaju vlastitu ulogu u kolektivnim naporama i učincima koji nadilaze individualni doprinos (Ministarstvo znanosti i obrazovanja 2019a, 46).

5. Kurikulum nastavnog predmeta Katolički vjeronauk za osnovne škole i gimnazije

Kurikulum nastavnog predmeta Katolički vjeronauk za osnovne škole i gimnazije službeno je odobrilo Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske 29. siječnja 2019. godine (Ministarstvo znanosti i obrazovanja 2019b, 2). U nastavku poglavlja slijedi analiza *Kurikuluma nastavnog predmeta Katolički vjeronauk za osnovne škole i gimnazije* na način da će se identificirati ishodi u kojima se naglasak stavlja na odgovorno ponašanje prema stvorenom svijetu (ekologija) i konkretnije postupke čuvanja okoliša, razvijanje solidarnosti, zahvalnost i poštivanje tradicije blagdana i slavlja te će se interpretirati na koji način oni doprinose ostvarivanju međupredmetne teme Održivi razvoj.

5.1. Razredna nastava

U nižim razredima osnovne škole (1. – 4.) kurikulum Katoličkoga vjeronauka sustavno oblikuje temeljne odgojno-obrazovne poticaje koji izravno pridonose ostvarivanju međupredmetne teme Održivog razvoja. Naglasak na ekološkoj svijesti postupno se gradi od početnih iskustvenih susreta s prirodom, gdje učenici razvijaju osjećaj divljenja i poštovanja prema stvorenomu svijetu, sve do eksplicitnih zahtjeva za konkretnim ekološkim djelovanjem. Tako se već u početnim ishodima (npr. A.1.1., B.1.1., A.2.1.) kod učenika potiče emocionalno prepoznavanje ljepote i vrijednosti prirode te svijest o povezanosti čovjeka i svijeta, što predstavlja prvi korak u formiranju ekološkoga habitusa (Ministarstvo znanosti i obrazovanja 2019b, 18, 20, 28). Taj se razvoj u četvrtom razredu nadograđuje jasnim odgojnim obvezama: učenici trebaju navoditi i prakticirati konkretne oblike čuvanja okoliša te prepoznati osobnu odgovornost za stvoreni svijet (A.4.1., C.4.2.), čime se ekološka osjetljivost pretvara u etičku i djelatnu dimenziju (Ministarstvo znanosti i obrazovanja 2019b, 50, 57). Socijalna komponenta Održivog razvoja u kurikulumu je vidljiva kroz sustavno njegovanje solidarnosti, nenasilja i zajedništva. U ranim godinama (C.1.1., C.1.2.) naglasak je na međuljudskim odnosima obilježenima poštovanjem, opraštanjem i pravilima zajedničkog života, dok se u sljedećim razredima taj odgoj proširuje na aktivno pomaganje i razvijanje prijateljstva (C.2.2., C.3.2.) te dijela milosrđa u sklopu korizmenog vremena (B.4.3.). Takav progresivan pristup omogućuje djeci da postupno usvajaju vještine i vrijednosti potrebne za izgradnju pravednog i solidarno uređenog društva, što je ključni element socijalne održivosti (Ministarstvo znanosti i obrazovanja 2019b, 23-24, 35, 45, 55). Zahvalnost kao

temeljna antropološka i duhovna kategorija kroz ishode vjeronauka dobiva važnu formativnu ulogu. Učenici se potiču na zahvaljivanje Bogu (B.1.3.) te na prepoznavanje Božjih darova u prirodi i ljudskom životu (B.4.1.), dok se školske i župne zajednice uključuju u obilježavanje Dana kruha te drugih blagdanskih slavlja (D.1.2., D.2.2., D.3.2., D.4.2.). Takva pedagoška usmjerenost na zahvalnost razvija osjećaj umjerenosti i poštovanja prema resursima te snažno pridonosi i ekološkoj i ekonomskoj komponenti održivosti (Ministarstvo znanosti i obrazovanja 2019b, 22, 53, 26, 38, 48, 60). Konačno, sustavno njegovanje tradicije blagdana i slavlja (ishodi domene D u svim razredima) oblikuje kulturalnu dimenziju održivosti. Učenici uče prepoznavati, razumjeti i aktivno sudjelovati u religijskim i kulturalnim običajima, čime se podupire prijenos nematerijalne kulturne baštine i jača socijalna kohezija zajednice. Takav pristup ne samo da učvršćuje identitet mladih nego i pridonosi očuvanju kulturnog kontinuiteta kao bitnoga elementa društveno održivog razvoja (Ministarstvo znanosti i obrazovanja 2019b, 26, 38, 48, 60).

5.2. *Predmetna nastava – osnovna škola*

U višim razredima osnovne škole kurikulum Katoličkog vjeronauka produbljuje i sustavno integrira vrijednosti koje čine okosnicu Održivog razvoja, prelazeći s početne afektivne senzibilizacije na kritičko prosuđivanje i djelovanje. Na području ekološke odgovornosti, 5. razred naglašava vrednote mira, pravde i ljubavi kao okvir za društveno odgovorno ponašanje (C.5.1.), dok se kroz proučavanje biblijskih poruka o stvaranju i Božjoj skrbi stvara temelj etičkog odnosa prema čovjeku i svijetu (B.5.1., B.5.2.), što u 8. razredu kulminira analitičkim čitanjem izvještaja o stvaranju i promišljanjem o mjestu čovjeka u svijetu (A.8.2.). U tome se uočava važan prijelaz prema održivoj etici, koja nadilazi puku tehničku brigu za okoliš (Ministarstvo znanosti i obrazovanja 2019b, 66, 68, 221). Socijalna održivost u 5. razredu strukturira se oko zajedništva, prihvaćanja različitosti i dijaloga (A.5.1., C.5.2.), a produbljuje kroz obrađivanje savjesti, Dekaloga i suvremenih moralnih pitanja u 7. razredu (C.7.1. – C.7.3.), čime učenici stječu sposobnost procjene pravednih društvenih rješenja i zauzimanja za opće dobro (Ministarstvo znanosti i obrazovanja 2019b, 62, 69, 91-93). Zahvalnost ostaje trajno prisutna u molitvenoj i liturgijskoj praksi (B.5.3.), ali i u životnim izborima koji se tiču poštovanja života i darovanosti (A.8.1.), čime se potiču umjerenost i odgovorno korištenje resursa, a to su ključne pretpostavke ekonomske i ekološke održivosti (Ministarstvo znanosti i obrazovanja 2019b, 67, 220). Napokon, tradicija blagdana i slavlja obrađuje se kroz kulturalno-

-povijesne sadržaje i umjetnost (D.5.1., D.5.2.) te prepoznavanje utjecaja kršćanstva na hrvatsku kulturu i društvo (D.7.2.), čime se razvija kulturalna pismenost i čuva nematerijalna baština kao temelj kulturalne održivosti (Ministarstvo znanosti i obrazovanja 2019b, 71-72, 95).

5.3. Gimnazija

Na gimnazijskoj razini kurikulum prelazi u područje kritičkog promišljanja i etičko-društvene primjene. U ekološkoj i znanstveno-etičkoj dimenziji, ishodi o čovjeku kao sustvaratelju te razlikovanju biblijskog i znanstvenog govora o postanku (A.1.3.) otvaraju prostor za odgovornu uporabu znanstvenih spoznaja i tehnologije u korist čovjeka i okoliša, čime se gradi etička pismenost potrebna za donošenje održivih odluka u području prirodnih, tehnoloških i biomedicinskih izazova (Ministarstvo znanosti i obrazovanja 2019b, 110). Socijalna održivost snažno je profilirana kroz tematiziranje slobode, prijateljstva i ljubavi (A.2.1. – A.2.2.), kao i kroz sustavnu obradu temelja kršćanske moralnosti, nepovredivosti života i uloge savjesti (C.3.1. – C.3.3.), uz naglašenu društvenu dimenziju obitelji i općeg dobra (D.3.1. – D.3.3.). Takva spiralna izgradnja vrednota osposobljava mlade za odgovorno sudjelovanje u zajednici i oblikovanje pravednih društvenih odnosa (Ministarstvo znanosti i obrazovanja 2019b, 236-237, 138-143). Zahvalnost se u srednjoj školi konceptualno povezuje s liturgijskim, sakramentalnim i duhovnim životom (B.1.3., B.4.2.), pri čemu se vrednuje i iskustvo svetaca kao modeli umjerenosti, služenja i solidarnosti, tj. kao obrasci ponašanja koji korektivno djeluju na potrošački stil života te pridonose održivim životnim praksama (Ministarstvo znanosti i obrazovanja 2019b, 113, 255). Tradicija blagdana i slavlja tematizira se na višoj razini kroz obuhvat vjere Crkve (Credo), liturgiju, pučke pobožnosti i povijesno-kulturalni razvoj (B.4.1., B.4.2.; D.1.1. – D.1.3.), kao i međureligijski dijalog i religioznost kao civilizacijski fenomen (A.4.3.), čime se učvršćuje kulturalna održivost: očuvanje identiteta, baštine i socijalne kohezije u pluralnom društvu (Ministarstvo znanosti i obrazovanja 2019b, 117, 235, 254-255).

6. Rasprava

U članku 4. *Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi* jasno je istaknuto da je među temeljnim ciljevima školskog sustava i duhovni razvoj učenika, uz njihov intelektualni, moralni, estetski, društveni i tjelesni razvoj. Time se potvrđuje da zakon prepoznaje duhovnu dimenziju kao sastavni dio cjelovi-

tog odgoja i obrazovanja te je izričito navodi kao jedan od poželjnih razvojnih ishoda djece i mladih (Hrvatski sabor 2024, čl. 4. 1.). Međutim, iako se duhovni razvoj ističe kao važna odgojno-obrazovna sastavnica, zakon ne definira što se pod tim pojmom konkretno podrazumijeva niti daje smjernice za njegovo tumačenje ili operacionalizaciju u praksi. Također, u tekstu Zakona ne pojavljuje se koncept održivog razvoja niti bilo koja njegova izvedenica, premda je taj koncept danas prisutan u obrazovnom sustavu putem zasebnih kurikuluma i međupredmetnih tema, a ne i u samom Zakonu.

U dokumentu *Nacionalni okvirni kurikulum* pojmovi povezani s duhovnošću koriste se isključivo u pridjevnom obliku te se ponajprije odnose na duhovni razvoj učenika, koji se navodi kao jedna od sastavnica njihova cjelovitog razvoja uz intelektualne, moralne, estetske, društvene i tjelesne dimenzije (Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa 2011, 23). Nadalje, dokument ističe i duhovnu baštinu kao element nacionalnog, kulturnog i identitetskog okvira odgojno-obrazovnog sustava, čime se duhovna dimenzija smješta u širi kulturalno-identitetski kontekst (Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa 2011, 22). Iako je pridjev *duhovni* redovito prisutan u tim normativnim odrednicama, dokument ne nudi definiciju toga pojma niti razrađuje što se točno podrazumijeva pod duhovnim razvojem učenika. Dokument *Nacionalni okvirni kurikulum* više puta spominje održivi razvoj, najčešće u kontekstu međupredmetne teme *Zdravlje, sigurnost i zaštita okoliša*, gdje se naglašava potreba razvijanja odgovornog odnosa učenika prema okolišu, razumijevanja povezanosti prirodnih, društvenih i gospodarskih čimbenika te racionalnog korištenja resursa u skladu s načelima održivosti (Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa 2011, 43). Nadalje, taj dokument održivi razvoj smješta i u širi okvir odgojno-obrazovnih vrijednosti, navodeći da obrazovni sustav treba pridonositi stvaranju društva koje omogućuje takav razvoj (Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa 2011, 22). Održivi razvoj javlja se i unutar prirodoslovnog područja, gdje se ističe kao sastavnica razumijevanja ekosustava, ljudskog utjecaja na okoliš i globalnih promjena kroz sve odgojno-obrazovne cikluse (Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa 2011, 133-134). Ipak, unatoč učestalim spominjanjima, dokument ne definira što se pod održivim razvojem točno podrazumijeva, niti propisuje konkretne pedagoške smjernice ili načine njegove provedbe u nastavnoj praksi (Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa 2011).

Temeljni odgojno-obrazovni dokumenti hrvatskoga školskog sustava, *Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi* i *Nacionalni okvirni kurikulum*, istodobno prepoznaju duhovni razvoj učenika kao sastavni dio cjelovitoga odgoja te održivi razvoj kao važnu društvenu i obrazovnu vrijednost, ali ta

dva pojma u njima nisu međusobno povezana niti se tumače kao koncepti koji se izravno upućuju jedan na drugi. Unatoč toj normativnoj nepovezanosti, *Kurikulum međupredmetne teme Održivi razvoj za osnovne i srednje škole* pokazuje da se duhovnost, iako nigdje izravno imenovana, funkcionalno pojavljuje kao važan element odgoja i obrazovanja za održivost. Kurikulum naglašava solidarnost, empatiju, osobnu i društvenu odgovornost, razvoj kritičkog mišljenja, razumijevanje međuovisnosti života te suradničko djelovanje u školi i zajednici, čime otvara prostor za dimenzije antropološke duhovnosti poput traganja za značenjem i njegovanja unutarnjeg života, a ponajviše za relacijsko-ekološku usmjerenost na odnos s prirodom i ljudima. Ta relacijska i ekološka sastavnica posebno je izražena jer tekst sustavno ističe međuovisnost ekosustava, potrebu odgovornog postupanja prema svim živim bićima, pravednu raspodjelu resursa te izgradnju zajedništva i pripadnosti zajednici kao temelja održivih praksi. Takvo implicitno uključivanje duhovnih dimenzija u obrazovanje za održivi razvoj u skladu je sa suvremenom znanstvenom literaturom, koja naglašava da transformativno učenje zahtijeva ne samo kognitivne i tehničke kompetencije nego i unutarnju motivaciju, etičku orijentaciju i osjećaj povezanosti s ljudima i prirodom jer upravo te dimenzije omogućuju trajnu promjenu vrijednosti i ponašanja.

Kurikulum nastavnog predmeta Katolički vjeronauk za osnovne škole i gimnazije uklapa se u odgojno-obrazovni sustav kao dokument koji svojim vrijednosnim i sadržajnim okvirom snažno pridonosi razvoju kompetencija potrebnih za održivost. U širokom rasponu odgojno-obrazovnih ishoda, osobito onih povezanih s odnosom prema stvorenom svijetu, brizi za zajednicu, razvijanju solidarnosti, nenasilja i pravednosti, kurikulum oblikuje ekološku, socijalnu i kulturnu dimenziju odgovornog djelovanja. Učenike se sustavno uvodi u prepoznavanje ljepote i reda prirode, zahvalnost Bogu Stvoritelju te konkretne oblike odgovornog postupanja prema okolišu, primjerice brigu za prirodu i razumijevanje vlastite uloge u očuvanju stvorenoga. Istodobno se relacijska i socijalna odgovornost izgrađuje kroz naglaske na zajedništvu, praštanju, nenasilju, pomaganju i djelima milosrđa, pri čemu se učenike potiče na aktivnu uključenost u zajednicu i osjetljivost prema potrebama drugih. Značajnu ulogu ima i kulturalna dimenzija kroz njegovanje tradicije, blagdana i umjetničke baštine, što pridonosi identitetu, društvenoj koheziji i očuvanju nematerijalne kulturalne baštine. Takav okvir jasno pokazuje da kurikulum Katoličkog vjeronauka koristi duhovnost kao integrirani pedagoški resurs: ona se očituje kroz razvoj savjesti, etičkog promišljanja, zahvalnosti, empatije, unutarnje slobođe i potrage za smislom. Ti se elementi ne pojavljuju samo u konfesionalnom

smislu nego predstavljaju nadogradnju antropološke duhovnosti definirane kao univerzalna ljudska težnja prema smislu, povezanosti i unutarnjoj koherentnosti života. Kurikul izgrađuje upravo takvu dimenziju kroz poticanje učenika na kritičko promišljanje vlastitih postupaka, razumijevanje odnosa između čovjeka i svijeta te preuzimanje odgovornosti u svakodnevnom životu. Time se duhovnost oblikuje kao temelj odgovornog djelovanja, motivacije i vrijednosnog usmjerenja, što je potpuno usklađeno sa suvremenom znanstvenom literaturom, u kojoj se upravo unutarnja motivacija, etička osjetljivost i osjećaj međusobne povezanosti prepoznaju kao ključan preduvjeti za održive životne prakse i transformativno učenje. Takvim pristupom kurikul Katoličkog vjeronauka potvrđuje da duhovnost može imati važnu, razvojno usmjerenu i društveno relevantnu ulogu u formiranju kompetencija koje su temelj za održivu budućnost.

Zaključak

Duhovnost se u suvremenim raspravama potvrđuje kao složen, višedimenzionalan i teško jednoznačno odrediv pojam koji obuhvaća traganje za smislom, njegovanje unutarnjeg života, relacijsku povezanost i otvaranje prema transcendentnom. U ovom je radu polazište antropološko razumijevanje duhovnosti kao univerzalne ljudske sposobnosti povezivanja iskustava i vrednovanja života u odnosu prema sebi, drugima i svijetu. Na tu se osnovu nadograđuje kršćanska duhovnost, koja iste dinamizme produbljuje u teološkom i sakramentalnom okviru te ih pretvara u oblikovane stavove i prakse. U kontekstu odgoja i obrazovanja za održivi razvoj pokazalo se da tehničko-kognitivne kompetencije nisu dovoljne za dugoročne promjene jer trajna proodrživa ponašanja zahtijevaju unutarnju motivaciju, etičku orijentaciju i osjećaj međuovisnosti – upravo one dimenzije koje pripadaju području duhovnosti.

Analiza kurikulnih dokumenata pokazuje da *Kurikulum međupredmetne teme Održivi razvoj za osnovne i srednje škole* implicitno, ali dosljedno integrira ključne sastavnice antropološke duhovnosti kroz naglaske na odgovornosti, solidarnosti, empatiji, razumijevanju međuovisnosti prirodnih i društvenih sustava te usmjerenju prema zajedničkom dobru. Dobiveni rezultati jasno upućuju na to da se održivi razvoj u dokumentu ne shvaća ponajprije kao skup tehničkih rješenja ili nastavnih sadržaja, nego kao proces oblikovanja vrijednosnih orijentacija, stavova i identiteta učenika. Posebno je izražena relacijska i ekološka dimenzija duhovnosti, koja učenike usmjerava na izlazak iz uskog individualizma i na preuzimanje odgovornosti za druge i za svijet. Istodobno

je analiza pokazala da dimenzije koje se odnose na unutarnji život, simboličko iskustvo i pitanja transcendencije ostaju gotovo u potpunosti izostavljene, čime duhovna komponenta u međupredmetnoj temi ostaje funkcionalna, ali nedovoljno konceptualno osviještena i pedagoški razrađena.

U tom se kontekstu *Kurikulum nastavnog predmeta Katolički vjeronauk* pokazuje kao dokument koji duhovnost uključuje eksplicitno i sustavno te time pruža jasniji odgojno-pedagoški okvir za njezino oblikovanje. Analiza ishoda pokazala je da se kroz vjeronaučnu nastavu dosljedno potiču zahvalnost, razvoj savjesti, nenasilje, solidarnost, djelotvorna ljubav i odgovornost za stvoreni svijet, pri čemu se učenike ne zadržava samo na razini emocionalne osjetljivosti nego ih se usmjerava prema etičkom rasuđivanju i konkretnom djelovanju. Time se kršćanska duhovnost ne pojavljuje kao suprotnost ili dodatak obrazovanju za održivi razvoj, nego kao njegova vrijednosna i motivacijska nadogradnja, koja produbljuje antropološke pretpostavke i pridonosi dosljednosti i trajnosti proodrživih životnih izbora.

Učinci dobivenih rezultata vidljivi su na više međusobno povezanih razina. Na teorijskoj razini rasprava je pokazala da se duhovnost u kontekstu odgoja i obrazovanja za održivi razvoj ne može razumjeti kao rubna ili dodatna dimenzija, nego kao temeljni resurs koji omogućuje integraciju znanja, vrijednosti i djelovanja. Bez uvažavanja te dimenzije, koncept održivog razvoja ostaje pedagoški nedovršen jer ne zahvaća područje smisla, etičke orijentacije i osobne odgovornosti, što je nužno za trajnu promjenu ponašanja. Na kurikulnoj razini, rezultati upućuju na potrebu jasnijeg i svjesnijeg povezivanja duhovnog razvoja i obrazovanja za održivi razvoj unutar temeljnih obrazovnih dokumenata, osobito kako bi se izbjegla isključivo instrumentalna ili deklarativna interpretacija održivosti. Na odgojno-pedagoškoj razini, potvrđuje se da integracija duhovnih dimenzija – bilo implicitna ili eksplicitna – značajno pridonosi razvoju trajnih proodrživih ponašanja jer zahvaća područje unutarnje motivacije, savjesti i osobne odgovornosti.

Zaključno možemo reći da ovo istraživanje otvara niz novih znanstveno-istraživačkih perspektiva. Potrebna su empirijska istraživanja o tome kako učenici različitih dobnih skupina percipiraju i internaliziraju duhovne dimenzije održivosti kao i istraživanja kompetencija učitelja i nastavnika za prepoznavanje i pedagoško oblikovanje duhovnih procesa u sekularnim i konfesionalnim obrazovnim okvirima. Time se potvrđuje da duhovnost nije samo tematsko polazište ovoga rada, nego i trajno otvoreno istraživačko polje na sjecištu pedagogije, antropologije, teologije i obrazovanja za održivi razvoj.

Popis literature

- Alexander, Hanan i Terence H. McLaughlin. 2003. *Education in Religion and Spirituality*. U: Nigel Blake, Paul Smeyers, Richard Smith i Paul Standish (ur.), *The Blackwell Guide to the Philosophy of Education*, 356-373. Oxford: Blackwell.
- Bederna, Katrin. 2021. Religiöse Bildung für nachhaltige Entwicklung. Ein didaktisches Modell. *Religionspädagogische Beiträge* 44/2: 61-71.
- Filipović, Ana Thea. 2017a. Učiti živjeti zajedno. Dimenzije socijalnog učenja u pedagoškoj i teološkoj perspektivi. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Filipović, Ana Thea. 2017b. Vjeronauk i promicanje duhovnog razvoja učenika u ozračju novog interesa za duhovnost. *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru* 11/1: 127-142.
- Grisogono, Branko. 2023. Klima je opće dobro. U: Stjepan Baloban, Silvija Migles i Dubravka Petrović Štefanac (ur.), *Opće dobro u crkvenom i društvenom životu u Hrvatskoj*, 187-198. Zagreb: Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu i Kršćanska sadašnjost.
- Hrvatski sabor. 2024. Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (4. I. 2024.) U: <https://www.zakon.hr/z/317/zakon-o-odgoju-i-obrazovanju-u-osnovnoj-i-srednjoj-skoli> (pristupljeno 17. II. 2026.).
- Jukić, Renata, Sara Kakuk i Emanuela Ham. 2021. Od ideje održivosti / održivoga razvoja do odgoja i obrazovanja za održivi razvoj u školama. *Diacovensia* 29/3: 375-393.
- Jurić, Kata s. Amabilis. 2015. *Duhovnost vjeroučitelja laika u Hrvatskoj*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Kraner, David. 2023. Osameljenost in raztresenost v mreži socialnih medijev. *Bogoslovni vestnik* 83/4: 1003-1022.
- Küppers, Arnd i Peter Schallenberg (prir.). 2016. *Docat. Što činiti?*. Split: Verbum.
- Leone XIV. DNMS. 2025. *Lettera Apostolica Disegnare nuove mappe di speranza. Papa Leone XIV in occasione del LX anniversario della Dichiarazione conciliare Gravissimum educationis* (28. X. 2025.). U: https://www.vatican.va/content/leo-xiv/it/apost_letters/documents/20251027-disegnare-nuove-mappe.html (pristupljeno 11. IV. 2026.).
- Luetz, Johannes M. i Patrick D. Nunn. 2023. Spirituality and Sustainable Development: An Entangled and Neglected Relationship. *Sustainability Science* 18/4: 2035-2042.
- Mamić, Jakov. 2003. Teološko promišljanje duhovnosti za naše vrijeme. *Bogoslovska smotra* 74/4: 777-794.
- Mandarić, Blaženka s. Valentina. 2025. Utjecaj promjena u suvremenoj kulturi na vjeru (religiju), religioznost i duhovnost. *Religija i obrazovanje: časopis za teološko-religijska i pedagoška istraživanja* 1/1: 10-30.
- Migles, Silvija, Igor Jakobfi, Dubravka Petrović Štefanac, Stjepan Baloban i Zvonimir Ancić. 2024. *Socijalni nauk Crkve u školi i župi*. Zagreb: Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve.
- Ministarstvo znanosti i obrazovanja. 2019a. *Kurikulum međupredmetne teme Održivi razvoj za osnovne i srednje škole*. Zagreb: Ministarstvo znanosti i obrazovanja.
- Ministarstvo znanosti i obrazovanja. 2019b. *Kurikulum nastavnog predmeta Katolički vjeronauk za osnovne škole i gimnazije*. Zagreb: Ministarstvo znanosti i obrazovanja.

- Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske. 2011. *Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje*. Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa.
- Morin, Edgar. 2001. *Odgoj za budućnost. Sedam temeljnih spoznaja u odgoju za budućnost*. Zagreb: Educa.
- Newman, Leanne Lewis. 2004. Faith, Spirituality, and Religion: A Model for Understanding the Differences. *The College of Student Affairs Journal* 23/2: 102-110.
- Nežić Glavica, Iva. 2022. Resonanca in edukacija: temeljni poudarki resonančne pedagogike skozi prizmo resonančnih odnosa. *Bogoslovni vestnik* 82/3: 715-724.
- Oommen, Suzanna i T. V. Muralivallabhan. 2025. Placing Spiritual Capital in Sustainable Development Frameworks. *Frontiers in Political Science* 7: 1540462.
- Parlov, Mladen. 2025. Stožeri duhovnosti hrvatskog naroda u 21. stoljeću. *Crkva u svijetu* 60/3: 519-533.
- Peck, Christopher E., Timothy B. Smith, i Jamila Mastny. 2025. Perceptions of Spirituality and of God: A Psychological Qualitative Study. *Religions* 723/16: 1-26.
- Podgorelec, Franjo. 2024. Obilježja aktualnih duhovnih tendencija Crkve u Hrvata. *Bogoslovska smotra* 94/3: 591-611.
- Razum, Ružica. 2018. O učenju duhovnosti u vjeronaučnoj nastavi. U: Stipo Kljajić i Mario Cifrak (ur.), *Znat će da prorok bijaše među njima! (Ez 33,33)*. Zbornik u čast prof. dr. sc. Bože Lujića OFM povodom 70. godine života, 845-862. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Razum, Ružica i Valentina Mandarić. 2019. Young People, Faith, Spirituality, Ecclesiality. *Bogoslovska smotra* 89/5: 1083-1108.
- Reisinger, Doris. 2025. What is spirituality? The challenges of a philosophical definition. *Sophia* 64/1: 117-131.
- Saito, Hiro. Sociology and Spirituality: Toward an Immanent – Transcendent Critique of Modernity. *Dialogues in Sociology* 1/1: 104-117.
- Sena, Marina Aline de Brito, Rodolfo Furlan Damiano, Giancarlo Lucchetti i Mario Fernando Prieto Peres. 2021. Defining Spirituality in Healthcare: A Systematic Review and Conceptual Framework. *Frontiers in Psychology* 12: 1-11.
- Stillwell, Ashlynn. 2021. Sustainability for Secular and Spiritual Groups: A Framework from University and Community Education. *Electronic Journal for Research in Science & Mathematics Education* 25/3: 54-61.
- Tatay, Jaime. 2021. L'Agenda 2030 per lo sviluppo sostenibile e le religioni. *La Civiltà Cattolica* 172/4094: 105-117.
- Vodičar, Janez. 2024. Kateheza kot pomoč umetni inteligenci. *Bogoslovni vestnik* 84/4: 885-897.